

UOT: 638.2

MÜXTƏLİF YEMLƏMƏ MÖVSÜMLƏRİNDƏ HAZIRLANMIŞ QRENANIN TUT İPƏKQURDU CİNSLƏRİNİN NÖVBƏTİ NƏSİLDƏ DAMAZLIQ GÖSTƏRİCİLƏRİNƏ TƏSİRİ

N.M.HƏSƏNOV, H.V.QƏDİMOVA
Azərbaycan Elmi Tədqiqat İpəkçilik İnstitutu

Aparılmış tədqiqatın 3 illik nəticəsi onu deməyə əsas verir ki, damazlıq yemləməsi aparmaq üçün əsasən yaz mövsümündə, əgər qrenaya yenidən ehtiyac yaranarsa payız mövsümündə yemləməni aparmaq daha məqsədə uyğundur. Çünki, yaz və payız mənzəli qrenalar növbəti nəslin məhsuldarlığına daha müsbət təsir göstərir.

Açar sözlər: İpəkçilik, tut ipəkqurdu, cins, barama, məhsuldarlıq

Azərbaycanda mühüm əhəmiyyət kəsb edən təsərrüfat sahələrindən biri də ipəkçilikdir. Burada istehsal olunan təbii ipək həmişə öz yüksək keyfiyyəti ilə seçilmişdir. Bu da Respublika ipəkçiliyinin inkişafı üçün lazımi iqlim şəraitinin olmasından xəbər verir. Son illər dünya miqyasında tut ipəkqurdu baramasına, eləcə də təbii ipəyə olan tələbatın durmadan artması və bunun nəticəsində dünya bazarında həmin məhsulların qiymətinin bahalaşması müstəqillik yoluna qədəm qoymuş respublikamızın iqtisadiyyatında ipəkçiliyin rolunu daha da yüksəltdi və barama istehsalının artırılmasını zəruri etmişdir. Odur ki, ipəkçiliyi elmi əsaslarla intensiv inkişaf etdirilməsi vacib və günün tələbinə uyğundur. Sahə alimlərinin də qarşısında duran ən vacib məsələ yüksək məhsuldarlığa malik olan yeni tut ipəkqurdu cinsləri və tut sortları yaratmaqla yanaşı, yeni mütərəqqi yemləmə texnologiyalarını işləyib hazırlamaqdır.

Mütərəqqi yemləmə texnologiyalarından ən vacibi damazlıq yemləmələrinin elmi əsaslarla işlənilib hazırlanması və səmərəli nəticələrinin istehsalatda tətbiq edilməsidir. Çünki, barama məhsulunun artırılması və onun texnoloji nişanələrinin yaxşılaşdırılmasına sənaye qrenasının keyfiyyəti olduqca böyük təsir göstərir.

Aparılmış çoxsaylı tədqiqatlar zamanı müəyyən edilmişdir ki, qrenanın keyfiyyəti aşağı olduqda, ondan çıxan qurdların yemləndirilməsi nə qədər yüksək aqrozotexniki qaydada aparılsa belə, istənilən nəticəni əldə etmək olduqca çətin olur. Odur ki, barama toxum zavodlarının qarşısında

duran ən vacib məsələlərdən biri yüksək keyfiyyətli sənaye qrenası hazırlamaqdır.

Son zamanlar ipəkçiliyi intensiv inkişaf etdirmək məqsədilə bir sıra elmi-tədqiqat işləri aparılmış və məlum olmuşdur ki, tut ipəkqurdunun ayrı-ayrı cinsləri müxtəlif yemləmə mövsümlərinə (yaz, yay, payız) fərqli reaksiya göstərir ki, bu da növbəti nəsildə öz təsirini biruzə verir. Bütün yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq biz, tədqiqat obyektini kimi AzET İpəkçilik İnstitutunda yaradılaraq 2009-cu ildən respublika ərazisində rayonlaşdırılmaq üçün təsdiq edilmiş Çinar və Mayak-1 cinslərinin müxtəlif mövsümlərdə (yaz, yay, payız) hazırlanmış qrenasından istifadə etdik.

Yaz yemləməsi aparmaq üçün hər bir mövsümdə hazırlanmış qrena ayrı-ayrı qutularda, lakin eyni vaxtda inkubasiyaya qoyuldu. Bundan sonra inkubasiyada dirilmiş qurdlara Azərbaycan Respublikası ərazisi üçün ümumi qəbul edilmiş aqrozotexniki qaydaya uyğun olaraq yemləmə işləri aparılmışdır. Tədqiq edilən cinslərin əsas damazlıq göstəriciləri öyrənilərək alınmış göstəricilər cədvəldə öz əksini tapmışdır.

Damazlıq yemləmələrində mühüm əhəmiyyət kəsb edən göstərici bir düzümdə olan qrenanın miqdarı və kütləsidir. Ona görə də bu göstəricinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmişik.

Cədvəldən də göründüyü kimi, Mayak-1 cinsinin hər düzümündə Çinar cinsinə nisbətən daha çox qrena olmuşdur ki, bu da həmin düzümlərin daha ağır kütləyə malik olması ilə əlaqədardır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hər iki cinsin yaz mənzəli

Müxtəlif mənşəli (yaz, yay, payız) qrenanın növbəti nəsilə damazlıq göstəricilərinə təsiri (3 ildən orta)

Qrenanın mənbəyi	Düzümdə qrenanın		1 qrenanın orta kütləsi,mq	1 q-da qrenanın miqdarı,əd
	Miqdarı, əd	Orta kütləsi, mq		
Çinar				
Yaz	765	477	0,624	1604
Yay	746	454	0,608	1643
payız	750	459	0,612	1634
Mayak-1				
Yaz	772	492	0,637	1569
Yay	765	470	0,614	1628
payız	758	474	0,625	1599

qrenasından istifadə etdikdə bir düzümdə olan qrenanın miqdarı və kütləsi yaz və payız mənşəli qrenalara nisbətən daha çox və ağır olmuşdur. Belə ki, Çinar cinsinin yaz mənşəli qrena ilə yemlənmiş variantında bir düzüm qrenanın miqdarı 765 ədəd olduğu halda, həmin cinsin yay və payız mənşəli qrenaları ilə yemlənmiş variantlarında bu göstərici uyğun olaraq 746 və 750 ədəd olmuşdur. Qeyd edilən qanundarlıq Mayak-1 cinsində də qeydə alınmışdır. Belə ki, həmin cinsin yaz mənşəli qrenası ilə yemlənmiş variantının hər düzümündə 772 ədəd qrena olduğu halda, həmin cinsin yay və payız mənşəli qrenalarının yemləndirilməsindən alınmış variantlarında bu göstərici müvafiq olaraq 765 və 758 ədəd olmuşdur.

Aparılmış tədqiqat zamanı müəyyən edilmişdir ki, qrenanın hazırlanma mövsümü bir düzüm qrenanın sayına təsir etdiyi kimi, onun kütləsinə də bilavasitə öz təsirini göstərir. Cədvəldən də göründüyü kimi, tədqiq edilən cinslərin hər ikisində (Çinar və Mayak-1) yaz mənşəli qrena ilə aparılmış yem-

ləmələrdə bir düzüm qrenanın orta kütləsi 477 və 492 mq olduğu halda, Çinar cinsinin yay və payız mənşəli qrenalarında bu göstərici 454 və 459 mq, Mayak-1 cinsinin müvafiq variantlarında isə bu göstərici uyğun olaraq 470 və 474 mq olmuşdur.

Çoxsaylı ədəbiyyat mənbələrindən də məlum olduğu kimi, qrenanın orta kütləsi növbəti nəsilə olan baramanın kütləsi ilə düz mütənəsbətdir. Odur ki, qrenanın orta kütləsini də öyrənməyi qarşıya məqsəd qoyduq. Cədvəldən də göründüyü kimi, hər iki cins üzrə qrenanın ən ağır kütləsi yaz mənşəli qrenalarla aparılmış yemləmədə (0,624 və 0,637 mq), ən yüngül kütlə isə yay mənşəli qrenalarda aparılmış yemləmələrdə (0,608 və 0,614 mq) qeydə alınmışdır. Bu da öz növbəsində bir qramda olan qrenanın miqdarına öz təsirini göstərir. Belə ki, nisbətən xırda kütləyə malik yay mənşəli qrenaların hər qramında daha çox (1643 və 1628 ədəd) qrena, yaz mənşəli yemləmənin hər qramında isə daha az (1604 və 1569 ədəd) qrena alınmışdır. Bu da onu deməyə əsas verir ki, yeni ölçü vahidi olan miqdar qutusunda (20000 ədəd qrena) yaz mənşəli qrenalar daha yüksək məhsuldarlığa, payız mənşəli qrenalar isə orta məhsuldarlığa, yay mənşəli qrenalar isə aşağı məhsuldarlığa malik olacaqlar.

Aparılmış tədqiqatın 3 illik nəticəsi onu deməyə əsas verir ki, damazlıq yemləməsi aparmaq üçün əsasən yaz mövsümündə, əgər qrenaya yenidən ehtiyac yaranarsa payız mövsümündə yemləməni aparmaq daha məqsədə uyğundur. Çünki, yaz və payız mənşəli qrenalar növbəti nəslin məhsuldarlığına daha müsbət təsir göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bədəlov N.H. İpəkçilikdə damazlıq yemləmələri // Bakı, 1974, s. 32. 2. Hübətov İ.M., Verdiyeva S.C., Billalı D.Ə.. Təkrar yemləmələrdə ipəkqurdunun məhsuldarlığını artıran tədbirlər // AzETİİ-nin əsərləri, 1983, XI cild, s. 93-97. 3. Bədəlov N.H. Tut ipəkqurdu kəpənəyinin qrena verməsinin yemləmə müddətindən asılılığı AzETİİ-nin əsərləri, 1968, VII cild, s. 99-104. 4. Abbasov B.H., Məmmədov Q.M., Həsənova E.M. və b. İpəkçilikdə məhsuldarlığın beynəlxalq standartlara uyğun yeni ölçü vahidinin miqdar qutusunun və bunun əsasında hazırlanmış bəsləmə texnologiyasının tətbiqinə dair metodiki tövsiyələr. Gəncə, 2008. 5. Həsənov N.M. Müxtəlif çəkil sortları yarpağının keyfiyyətinin yeni rayonlaşdırılmış tut ipəkqurdu cinslərinin qrena çıxımına təsiri // Azərbaycan aqrar elmi, 2000, № 3-4, s.58.

Действие грены, приготовленной в различные времена выкормки на селекционные показатели пород

Н.М.Гасанов, Х.В.Гадимова

Трехгодовые результаты опытов показали, что селекционные выкормки целесообразно проводить в весеннее время года, но если появиться в добавочной грене выкормку целесообразно проводить в осеннее

время года. Потому что, гrena приготовленная в весеннее и осеннее время благоприятно лияет на продуктивные показатели пород.

Ключевые слова: шелководства, тутовый шелкопряд, порода, кокон, продуктивность

Action seed, prepared during various times on selection indicators of breeds

N.M.Hasanov, H.V.Qadimova

Three-year results of experiences have shown, that selection выкормки it is expedient to spend in a spring season. Because, seed during spring and autumn time favorably influences productive indicators of breeds.

Key words: violent, silkworm, breed, cocoon, productivity

